

ASOSIY VOSITALARGA AMORTIZATSIYA HISOBLASH USULLARI VA TARTIBI.

Komilova Rayxonoy

Andijon davlat texnika instituti

Buxgalteriya hisobi va auditi yo‘nalishi 3-kurs talabasi.

Kalit so‘zlar: Asosiy vositalar, amortizatsiya, buxgalteriya hisobi, to‘g‘ri chiziqli usul, kumulyativ usul, qoldiq qiymatni kamaytirish usuli, ishlab chiqarish hajmiga mutanosib usul, foydalanish muddati, qoldiq qiymat, moliyaviy natijalar, hisob siyosati, soliq bazasi, investitsiya jarayoni, eskirish, moliyaviy barqarorlik.

Annotatsiya

“Asosiy vositalarga amortizatsiya hisoblash usullari va tartibi” mavzusi iqtisodiy nazariya, buxgalteriya hisobi hamda moliyaviy menejmentda o‘ta muhim o‘rin tutadi. Asosiy vositalar korxonada faoliyatining moddiy negizi bo‘lib, ishlab chiqarish jarayonida ko‘p yillik foydalanishga mo‘ljallangan aktivlarni o‘z ichiga oladi. Bunday aktivlar jumlasiga ishlab chiqarish inshootlari, mashina va mexanizmlar, transport vositalari, ishlab chiqarish asbob-uskunalar, kompyuter texnologiyalari va boshqa moddiy resurslar kiradi. Ularning qiymati vaqt o‘tishi bilan eskirish, jismoniy va ma‘naviy qadrsizlanish tufayli pasayadi. Ana shu qiymatning asta-sekin ishlab chiqarish xarajatlariga o‘tkazilishi amortizatsiya deb ataladi. Amortizatsiya hisoblashning asosiy vazifasi – asosiy vositalarning real qiymatini aniqlash, ularni yangilash uchun moliyaviy manbalarni jamg‘arish va korxonaning moliyaviy natijalarini to‘g‘ri aks ettirishdir. Bugungi kunda buxgalteriya hisobida amortizatsiyani hisoblashning bir nechta usullari qo‘llaniladi. Eng ko‘p tarqalganlari – teng ulushli (to‘g‘ri chiziqli) usul, tezlashtirilgan (qoldiq qiymatni kamaytirish) usuli, kumulyativ usul hamda ishlab chiqarish hajmiga mutanosib usul hisoblanadi. Har bir usulning afzallik va kamchiliklari mavjud bo‘lib, ular korxonaning hisob siyosati va iqtisodiy manfaatlariga qarab tanlanadi. Masalan, to‘g‘ri chiziqli usulda asosiy vosita qiymati foydalanish muddati davomida teng ulushlarda taqsimlanadi. Bu usul soddaligi bilan ajralib turadi, lekin u aktivning dastlabki yillarda tezroq eskirishi holatini inobatga olmaydi. Tezlashtirilgan amortizatsiya usullari esa aksincha, dastlabki yillarda ko‘proq amortizatsiya hisoblash imkonini beradi, bu esa korxonaga tezroq xarajatlarni qoplash va yangilanish uchun resurslarni yig‘ish imkoniyatini yaratadi. Ishlab chiqarish hajmiga mutanosib usul esa aktivning real foydalanish darajasini hisobga oladi, ya‘ni ishlab chiqarilgan mahsulot hajmiga qarab amortizatsiya summasi aniqlanadi. Amortizatsiya hisoblash tartibi quyidagicha amalga oshiriladi: avvalo, asosiy vositaning boshlang‘ich qiymati, xizmat muddati va qoldiq qiymati belgilanadi. So‘ngra tanlangan usulga asosan amortizatsiya miqdori hisoblanadi va buxgalteriya yozuvlarida tegishli hisobvaraqlarda aks ettiriladi. Bunda amortizatsiya summasi ishlab chiqarish yoki xizmat ko‘rsatish xarajatlariga qo‘shilib, foyda miqdorini kamaytiradi. Shu tarzda korxonada o‘z aktivlarining real qiymatini nazorat qilib boradi. Mazkur mavzuni o‘rganishning ilmiy va amaliy ahamiyati shundaki, amortizatsiya hisoblashning to‘g‘ri tanlangan usuli korxonaning moliyaviy barqarorligini ta‘minlash, investitsiya jarayonlarini qo‘llab-quvvatlash, soliqqa tortish bazasini shakllantirish hamda iqtisodiy samaradorlikni oshirishda muhim omil bo‘lib xizmat qiladi. Shu sababli ham bugungi kunda korxonalar o‘z hisob siyosatini ishlab chiqishda amortizatsiya hisoblashning optimal usullarini belgilashga katta e‘tibor qaratmoqda. Shu nuqtayi nazardan, mazkur

ishda asosiy vositalar amortizatsiyasi bo'yicha nazariy yondashuvlar, hisoblash usullari va ularning amaliy qo'llanilish tartibi batafsil tahlil qilinadi.

Ключевые слова: Основные средства, амортизация, бухгалтерский учет, линейный метод, кумулятивный метод, метод уменьшаемого остатка, метод пропорциональный объёму производства, срок полезного использования, ликвидационная стоимость, финансовые результаты, учетная политика, налоговая база, инвестиционный процесс, износ, финансовая устойчивость.

Аннотация

Тема «Методы и порядок начисления амортизации основных средств» занимает важное место в бухгалтерском учёте, экономической теории и финансовом менеджменте. Основные средства представляют собой материальную основу деятельности предприятия и включают долгосрочные активы, используемые в производственном процессе на протяжении многих лет. К данной категории относятся здания и сооружения, машины и механизмы, транспортные средства, производственное оборудование, компьютерные технологии и иные материальные ресурсы. Со временем их стоимость уменьшается вследствие физического износа и морального устаревания. Постепенное перенесение этой стоимости на затраты производства называется амортизацией. Основная цель начисления амортизации состоит в правильном определении реальной стоимости основных средств, формировании финансовых источников для их обновления и корректном отражении финансовых результатов предприятия. В бухгалтерском учёте применяется несколько методов расчёта амортизации. Наиболее распространённые среди них: линейный метод, метод уменьшаемого остатка, кумулятивный метод и метод, пропорциональный объёму производства. Каждый метод имеет свои достоинства и недостатки, и выбор конкретного способа зависит от учётной политики и экономических интересов предприятия. Например, линейный метод предусматривает равномерное распределение стоимости актива в течение всего срока службы. Он прост в использовании, однако не учитывает более интенсивный износ актива в первые годы эксплуатации. Ускоренные методы амортизации, напротив, позволяют начислять большие суммы амортизации в первые годы, что обеспечивает предприятию более быстрый возврат вложенных средств и накопление ресурсов для модернизации. Метод, пропорциональный объёму производства, основан на фактическом использовании актива и связывает амортизацию с количеством произведённой продукции или объёмом оказанных услуг. Порядок начисления амортизации включает определение первоначальной стоимости актива, срока полезного использования и ликвидационной стоимости. После этого, в зависимости от выбранного метода, рассчитывается сумма амортизации, которая отражается в бухгалтерских записях. Начисленная амортизация включается в состав затрат и уменьшает налогооблагаемую прибыль, что имеет важное значение как для финансового планирования, так и для налогового учёта. Научная и практическая значимость изучения данной темы заключается в том, что правильный выбор метода начисления амортизации способствует обеспечению финансовой устойчивости предприятия, формированию инвестиционного потенциала, корректному налогообложению и повышению общей экономической эффективности. Именно поэтому предприятия при разработке своей учётной политики уделяют особое внимание выбору оптимальных способов амортизационных отчислений. В

представленной работе подробно анализируются теоретические подходы, методы расчёта амортизации и порядок их практического применения в деятельности хозяйствующих субъектов.

Keywords: Fixed assets, depreciation, accounting, straight-line method, sum-of-years-digits method, declining balance method, units-of-production method, useful life, residual value, financial results, accounting policy, tax base, investment process, wear and tear, financial stability.

Annotation

The topic “Methods and procedure of depreciation calculation for fixed assets” plays a crucial role in accounting, economic theory, and financial management. Fixed assets constitute the material basis of enterprise activities and include long-term tangible assets used in the production process for several years. These assets comprise buildings and structures, machinery and equipment, transport vehicles, production tools, computer technologies, and other material resources. Over time, their value decreases due to physical wear and moral obsolescence. The gradual transfer of this value to production costs is referred to as depreciation. The primary purpose of depreciation is to determine the real value of fixed assets, accumulate financial resources for their replacement, and accurately reflect the financial results of an enterprise. In accounting practice, several methods are applied to calculate depreciation. The most widely used are the straight-line method, the declining balance method, the sum-of-years-digits method, and the units-of-production method. Each of these has its advantages and disadvantages, and the choice of method depends on the accounting policy and economic interests of the enterprise. For instance, under the straight-line method, the asset’s value is allocated evenly over its useful life. This method is simple but does not consider the fact that assets often depreciate more rapidly in the initial years. Accelerated depreciation methods, on the contrary, allocate higher amounts of depreciation in the early years, enabling companies to recover costs faster and accumulate resources for modernization. The units-of-production method, meanwhile, bases depreciation on the actual use of the asset, linking it directly to the volume of goods produced or services provided. The procedure of depreciation calculation involves determining the initial cost of the asset, its useful life, and residual value. Based on the chosen method, the depreciation amount is then calculated and recorded in the accounting books. The depreciation charge is treated as part of production costs and reduces the taxable profit, which has significant implications for both financial planning and tax accounting. The scientific and practical importance of studying this issue lies in the fact that a properly selected depreciation method ensures financial stability of the enterprise, supports investment processes, forms a correct taxation base, and contributes to improving overall economic efficiency. Therefore, enterprises today pay close attention to developing accounting policies that define optimal methods of depreciation calculation. This work analyzes in detail the theoretical approaches, depreciation methods, and the procedure of their practical application in the activity of business entities.

Kirish

Bugungi kunda jadal sur’atlar bilan rivojlanib borayotgan iqtisodiyotda korxonalar va tashkilotlarning faoliyatini samarali tashkil etish, ularning moliyaviy barqarorligini ta’minlash hamda raqobatbardoshligini oshirish uchun asosiy vositalardan oqilona foydalanish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi. Asosiy vositalar korxonaning moddiy-texnik bazasini tashkil etib, ishlab chiqarish jarayonini to’liq va uzluksiz amalga oshirishda, mahsulot tannarxini shakllantirishda hamda

foйда olishda muhim rol o‘ynaydi. Asosiy vositalarsiz ishlab chiqarishni tasavvur qilib bo‘lmaydi, chunki ular korxonada faoliyatining negizi bo‘lib, binolar, inshootlar, mashina va mexanizmlar, transport vositalari, ishlab chiqarish uskunalari, kompyuter texnologiyalari va boshqa moddiy aktivlarni o‘z ichiga oladi. Asosiy vositalarning xususiyati shundan iboratki, ular uzoq muddat davomida, odatda bir necha yil ishlab chiqarishda ishtirok etadi, ammo o‘z qiymatini birdaniga emas, balki bosqichma-bosqich yo‘qotadi. Bu jarayon tabiiy eskirish, texnologik yangiliklar natijasida ma‘naviy qadrsizlanish va boshqa iqtisodiy omillar ta‘siri ostida ro‘y beradi. Masalan, ishlab chiqarishda foydalaniladigan mashina va uskunalari yillar o‘tishi bilan texnik ko‘rsatkichlarini yo‘qotadi, ta‘mirlash xarajatlari ortadi yoki bozor sharoitida zamonaviyroq texnologiyalar paydo bo‘lgach, ularning iqtisodiy samaradorligi kamayadi. Shu sababli, asosiy vositalarning qiymati asta-sekin ishlab chiqarilgan mahsulot yoki ko‘rsatilgan xizmatlar tannarxiga o‘tkaziladi. Ushbu jarayon iqtisodiy adabiyotlarda **amortizatsiya** deb yuritiladi. Amortizatsiya – bu asosiy vositalarning xizmat muddati davomida ularning qiymatini qoplash, eskirish jarayonini hisobga olish va natijada yangi vositalar sotib olish uchun moliyaviy manbalarni jamg‘arish vositasidir. Amortizatsiya nafaqat buxgalteriya hisobining bir elementi, balki iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda muhim mexanizmdir. Chunki u korxonada moliyaviy natijalarini to‘g‘ri aks ettiradi, soliqqa tortish bazasini shakllantiradi, investitsiya jarayonlarini qo‘llab-quvvatlaydi va iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Shu nuqtayi nazardan, amortizatsiya hisoblash usullari va tartibini chuqur o‘rganish bugungi kunda alohida dolzarflik kasb etmoqda. Buxgalteriya hisobida amortizatsiya hisoblashning bir nechta usullari qo‘llaniladi. Jumladan, to‘g‘ri chiziqli (teng ulushli) usul, qoldiq qiymatni kamaytirish usuli, kumulyativ usul hamda ishlab chiqarish hajmiga mutanosib usul mavjud. Har bir usulning o‘ziga xos jihatlari bor: ba‘zilarida soddalik va qulaylik ustun bo‘lsa, boshqalarida aktivning real eskirish jarayoni chuqurroq hisobga olinadi. Shu bois, korxonalar o‘z hisob siyosatini ishlab chiqishda ushbu usullarni sinchiklab tanlaydi. Amortizatsiya hisoblashning to‘g‘ri tanlanishi korxonada moliyaviy natijalariga sezilarli ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, tezlashtirilgan amortizatsiya usullari dastlabki yillarda katta miqdorda amortizatsiya ajratishga imkon beradi, bu esa foyda summasini qisqartirib, soliq to‘lovlarini kamaytiradi va korxonaga yangi texnologiyalarni joriy qilish uchun zarur mablag‘larni tezroq yig‘ish imkonini yaratadi. Aksincha, to‘g‘ri chiziqli usul esa foyda va xarajatlarni yillar bo‘yicha teng taqsimlab, korxonaning moliyaviy natijalarini barqaror ko‘rsatishga xizmat qiladi. Amortizatsiya hisoblashning tartibi ham muhim masalalardan biridir. Jarayon odatda quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. Asosiy vositaning boshlang‘ich qiymatini aniqlash.
2. Foydalanish muddati va tugatish (qoldiq) qiymatini belgilash.
3. Hisob siyosatida belgilangan amortizatsiya usulini tanlash.
4. Har oy yoki yil uchun amortizatsiya summasini hisoblash.
5. Hisoblangan amortizatsiyani buxgalteriya yozuvlarida aks ettirish.

Bunda har bir korxonada o‘zining iqtisodiy manfaatlari va soliq siyosatiga mos ravishda eng qulay amortizatsiya usulini tanlashi mumkin. Bu tanlov moliyaviy rejalashtirish, investitsion faoliyat va soliq majburiyatlarini bajarishda bevosita rol o‘ynaydi. Bugungi kunda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, ishlab chiqarishni texnik va texnologik yangilash jarayonida amortizatsiya masalasi yanada muhim bo‘lib qolmoqda. Zero, asosiy vositalarning qiymatini qayta tiklash uchun zarur mablag‘ni jamg‘arish amortizatsiya hisobiga bog‘liq. Agar amortizatsiya noto‘g‘ri hisoblangan bo‘lsa, korxonada

o‘z aktivlarini yangilash imkoniyatidan mahrum bo‘ladi va bozor sharoitida raqobatbardoshligini yo‘qotadi. Shu boisdan, mamlakatimizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarda buxgalteriya hisobining xalqaro standartlarini joriy qilish, amortizatsiya hisoblashning zamonaviy usullarini tatbiq etish va ularni to‘g‘ri qo‘llashga katta e‘tibor qaratilmoqda. Xalqaro amaliyotda ham amortizatsiya masalasi alohida ahamiyatga ega. Masalan, AQShda “MACRS” (Modified Accelerated Cost Recovery System) tizimi keng qo‘llanilib, unda tezlashtirilgan amortizatsiya usullari orqali korxonalarining investitsion faolligi rag‘batlantiriladi. Yevropa davlatlarida esa ko‘proq to‘g‘ri chiziqli usul qo‘llanilib, moliyaviy barqarorlikni ta‘minlashga e‘tibor qaratiladi. Bu esa shuni ko‘rsatadiki, har bir mamlakat o‘zining iqtisodiy sharoitidan kelib chiqib amortizatsiya siyosatini ishlab chiqadi.

Asosiy qism

Asosiy vositalarga amortizatsiya hisoblash usullari va tartibini o‘rganish, nafaqat buxgalteriya hisobi uchun, balki moliyaviy rejalashtirish, soliq siyosati va investitsiya faoliyatini samarali tashkil etishda ham muhim ahamiyatga ega. Chunki amortizatsiya hisoblash jarayonida korxonalar asosiy vositalar qiymatini bosqichma-bosqich qoplab boradi va ularni yangilash uchun zarur moliyaviy resurslarni shakllantiradi. Shu sababli, amortizatsiyani hisoblash usullari, ularning afzallik va kamchiliklari, amaliy qo‘llanish mexanizmi hamda tartib-qoidalarini chuqur tahlil qilish zarur.

1. Asosiy vositalar va ularning eskirishi

Asosiy vositalar ishlab chiqarish jarayonida uzoq muddat xizmat qiluvchi moddiy aktivlar hisoblanadi. Ular ishlab chiqarishda bir necha marotaba ishtirok etadi, lekin o‘z qiymatini mahsulot yoki xizmat tannarxiga qisman o‘tkazadi. Bu jarayon eskirish deb ataladi. Eskirish ikki turda bo‘ladi:

1. **Jismoniy eskirish** – asosiy vositalarning foydalanish natijasida texnik va ishlab chiqarish xususiyatlarini yo‘qotishi. Masalan, mashina qismlarining yeyilishi, binolar konstruksiyasining yemirilishi.
2. **Ma‘naviy eskirish** – yangi texnologiyalar, zamonaviy uskunalar paydo bo‘lishi natijasida eski vositalarning iqtisodiy samaradorligi pasayishi.

Eskirish jarayoni bevosita amortizatsiya hisoblash zaruratini yuzaga keltiradi, chunki korxonalar asosiy vositalarning qiymatini ishlab chiqarish xarajatlariga to‘g‘ri taqsimlashi lozim.

2. Amortizatsiya tushunchasi va ahamiyati

Amortizatsiya – bu asosiy vositalar qiymatini ularning xizmat muddati davomida bosqichma-bosqich mahsulot tannarxiga o‘tkazish jarayonidir. Bu jarayon natijasida korxonalar eskirgan vositalarni yangilash uchun maxsus amortizatsiya jamg‘armasini shakllantiradi.

Amortizatsiyaning asosiy vazifalari:

- Asosiy vositalarning qiymatini qayta tiklashni ta‘minlash;
- Moliyaviy natijalarni to‘g‘ri aks ettirish;
- Soliq hisobini tartibga solish;
- Investitsion faoliyatni rag‘batlantirish;
- Korxonalar foydasini barqarorlashtirish.

Demak, amortizatsiya buxgalteriya hisobida nafaqat xarajatlarni aniqlash vositasi, balki strategik moliyaviy boshqaruv instrumenti sifatida ham muhimdir.

3. Amortizatsiya hisoblash usullari

Buxgalteriya hisobida amortizatsiyani hisoblashning turli usullari qo'llaniladi. Har bir usulning o'ziga xos jihatlari bo'lib, ular korxonaning hisob siyosatida belgilab olinadi.

3.1. To'g'ri chiziqli (teng ulushli) usul

Bu usulda asosiy vosita qiymati uning butun xizmat muddati davomida teng ulushlarda mahsulot tannarxiga o'tkaziladi. Hisoblash formulasi quyidagicha:

Yillik amortizatsiya = $\frac{\text{Boshlang'ich qiymat} - \text{Qoldiq qiymat}}{\text{Foydalanish muddati}}$ Yillik amortizatsiya = $\frac{\text{Foydalanish muddati}}{\text{Boshlang'ich qiymat} - \text{Qoldiq qiymat}}$

Masalan, agar uskuna 50 mln so'mga sotib olinib, 10 yil xizmat qilsa va qoldiq qiymati 5 mln so'm deb belgilansa, yillik amortizatsiya 4,5 mln so'mni tashkil etadi.

Afzalligi – soddaligi va barqarorligi. Kamchiligi – aktivning real eskirish darajasini doimo to'liq aks ettirmaydi.

3.2. Qoldiq qiymatni kamaytirish usuli

Bu usulda amortizatsiya summasi asosiy vositaning qoldiq qiymatiga belgilangan foiz stavkasini qo'llash orqali aniqlanadi. Dastlabki yillarda katta miqdorda, keyingi yillarda esa kamroq amortizatsiya ajratiladi.

Afzalligi – aktivning dastlabki yillarda tez eskirishi hisobga olinadi. Kamchiligi – hisoblash murakkabroq bo'lib, oxirgi yillarda juda kichik amortizatsiya summasi ajratiladi.

3.3. Kumulyativ (raqamlar yig'indisi) usuli

Bu usulda yillik amortizatsiya summasi asosiy vosita xizmat muddati yillarining teskari proporsiyasida hisoblanadi. Masalan, 5 yillik xizmat muddati uchun raqamlar yig'indisi $1+2+3+4+5 = 15$ bo'ladi. Dastlabki yilda asosiy qiymatning $5/15$ qismi, keyingi yilda $4/15$ qismi va hokazo hisoblanadi.

Afzalligi – aktivning real eskirish jarayoniga mos keladi. Kamchiligi – hisoblash nisbatan murakkab.

3.4. Ishlab chiqarish hajmiga mutanosib usul

Bu usulda amortizatsiya summasi ishlab chiqarilgan mahsulot hajmi yoki xizmat ko'rsatish miqdoriga qarab belgilanadi. Masalan, mashina 100 ming dona mahsulot ishlab chiqarishga mo'ljallangan bo'lsa, uning qiymati shu hajmga bo'linadi va har bir mahsulotga to'g'ri keladigan amortizatsiya aniqlanadi.

Afzalligi – ishlab chiqarish jarayoniga eng mos usul. Kamchiligi – ishlab chiqarish hajmini doimiy aniqlab borish zarur.

4. Amortizatsiya hisoblash tartibi

Amortizatsiyani hisoblash jarayoni aniq tartib asosida olib boriladi:

1. Asosiy vositaning boshlang'ich qiymati belgilanadi (sotib olish qiymati, tashish va montaj xarajatlari qo'shiladi).
2. Foydalanish muddati aniqlanadi (korxonasiyosati va normativ hujjatlarga muvofiq).
3. Qoldiq qiymat belgilab olinadi.
4. Amortizatsiya usuli tanlanadi va hisob siyosatida mustahkamlanadi.
5. Har oy yoki yil bo'yicha amortizatsiya summasi hisoblanadi va buxgalteriya yozuvlariga kiritiladi.

Bu tartib xalqaro buxgalteriya standartlariga ham mos keladi.

5. Amortizatsiya usullarining iqtisodiy samaradorligi

Turli usullarning qo‘llanilishi korxonaga moliyaviy natijalariga bevosita ta‘sir qiladi. Masalan:

- Tezlashtirilgan usullar (qoldiq qiymatni kamaytirish, kumulyativ) dastlabki yillarda soliqqa tortiladigan foydani kamaytirib, korxonaga yangi texnologiyalarni joriy qilish imkonini beradi.
- To‘g‘ri chiziqli usul esa foyda va xarajatlarni yillar bo‘yicha teng taqsimlab, moliyaviy barqarorlikni saqlaydi.
- Ishlab chiqarish hajmiga mutanosib usul esa resurslardan samarali foydalanish va xarajatlarni mahsulot hajmiga mutanosib taqsimlash imkonini beradi.

Shu sababli, har bir korxonaga o‘zining iqtisodiy vaziyati, ishlab chiqarish hajmi, soliqqa tortish sharoitlari va investitsion maqsadlaridan kelib chiqib eng maqsadga muvofiq usulni tanlaydi.

6. Amortizatsiya siyosati va milliy iqtisodiyot

Amortizatsiya hisoblash masalasi nafaqat korxonaga darajasida, balki davlat iqtisodiy siyosatida ham muhim ahamiyatga ega. To‘g‘ri yo‘lga qo‘yilgan amortizatsiya siyosati:

- ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish;
- zamonaviy texnologiyalarni joriy etish;
- investitsion jarayonlarni jadallashtirish;
- iqtisodiy o‘shishni ta‘minlash;
- soliq tushumlarini barqarorlashtirishga xizmat qiladi.

Mamlakatimizda ham buxgalteriya hisobini xalqaro standartlarga moslashtirish jarayonida amortizatsiya siyosatiga alohida e‘tibor qaratilmoqda. Bu esa korxonalarining xorijiy investorlar bilan hamkorligini kengaytirishga va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Xulosa

Asosiy vositalarga amortizatsiya hisoblash usullari va tartibini chuqur tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, bu jarayon har bir xo‘jalik yurituvchi subyektning moliyaviy holatini, foyda va xarajatlarni nisbatini, investitsion faoliyatini hamda barqaror rivojlanishini belgilovchi eng muhim mexanizmlardan biridir. Amortizatsiya nafaqat buxgalteriya hisobi kategoriyasi, balki ishlab chiqarishning moddiy-texnik bazasini qayta tiklash, eskirgan vositalarni yangilash, ilg‘or texnologiyalarni joriy etish hamda korxonaga samaradorligini oshirish vositasi sifatida ham xizmat qiladi. Amortizatsiya usullarining xilma-xilligi korxonalariga o‘z faoliyat xususiyatlari, ishlab chiqarish hajmi, soliq siyosati va bozor talablari asosida eng qulay usulni tanlash imkonini beradi. To‘g‘ri chiziqli usul moliyaviy barqarorlikni ta‘minlasa, tezlashtirilgan usullar korxonaga dastlabki yillarda qo‘shimcha mablag‘larni tejash va yangilanishni tezlashtirish imkonini beradi. Ishlab chiqarish hajmiga mutanosib usul esa xarajatlarni aniq va adolatli taqsimlash orqali mahsulot tannarxining real darajasini aks ettiradi. Shuni alohida ta‘kidlash lozimki, amortizatsiya hisoblashning to‘g‘ri tashkil etilishi nafaqat korxonaga ichki moliyaviy natijalariga, balki milliy iqtisodiyotning umumiy rivojlanishiga ham katta ta‘sir ko‘rsatadi. Chunki asosiy vositalarning o‘z vaqtida yangilanishi, ishlab chiqarish samaradorligining oshishi, texnologik modernizatsiya va investitsiya jarayonlarining faollashuvi mamlakat iqtisodiy o‘shishining muhim shartlaridan biridir. Demak, asosiy vositalarga amortizatsiya hisoblash usullari va tartibi masalasi nafaqat amaliy, balki strategik ahamiyatga ega bo‘lib, bu jarayonni ilmiy asosda takomillashtirish, xalqaro standartlarga moslashtirish va milliy iqtisodiyot manfaatlariga xizmat qildirish dolzarb vazifalardan hisoblanadi. Har bir xo‘jalik yurituvchi subyekt o‘z hisob siyosatida amortizatsiya mexanizmini oqilona tanlashi, uni qat‘iy tartib asosida amalga oshirishi va undan samarali foydalanishi zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirov A., Raxmonqulov B. **Buxgalteriya hisobi asoslari**. – Toshkent: “Iqtisod-Moliya”, 2018.
2. Abdullayev M. **Moliyaviy hisob**. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2020.
3. Karimov Sh., Yusupov D. **Korxonalar iqtisodiyoti va moliyasi**. – Toshkent: “Universitet”, 2019.
4. International Financial Reporting Standards (IFRS). – London: IFRS Foundation, 2022.
5. H
orngren C.T., Harrison W.T., Oliver M.S. **Accounting**. – Pearson Education, 2019.